

การประยุกต์หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมปัจจุบัน
APPLICATION OF THE FOUR BRAHMAVIHĀRAS FOR PEACEFUL
COEXISTENCE IN CONTEMPORARY SOCIETY

พระครูญาณวิจักขณ์ เสนาชุม¹, พระครูปริยัติกาญจนกิจ²
Phrakhruyanavijakkhaṇa Senachum¹, Phrakhrupariyattikanchanakit²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี, ประเทศไทย¹
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Budhapanaya Sridhavaravati Buddhist College,
Thailand¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์กาญจนบุรี ศรีไพบูลย์, ประเทศไทย²
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Kanchanaburi Sangha College, Thailand²

Corresponding Author E-mail: odb.yannawa@gmail.com

Received 13 March 2026; Revised 23 March 2026; Accepted 31 March 2026

การประยุกต์หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมปัจจุบัน

พระครูญาณวิจักขณ์ เสนาชุม, พระครูปริยัติกาญจนกิจ

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในฐานะกรอบจริยธรรมเชิงพุทธสำหรับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมร่วมสมัย ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีที่ส่งผลให้เกิดความขัดแย้ง ความแตกต่างทางความคิด และความตึงเครียดระหว่างบุคคลและกลุ่มสังคมมากขึ้น การวิจัยนี้ใช้วิธีการศึกษาวิเคราะห์เอกสารจากพระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา และงานวิชาการด้านพุทธศาสนาและสันติศึกษา เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดเชิงพุทธสำหรับการสร้างสังคมสันติสุข

ผลการศึกษาพบว่า หลักพรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา สามารถพัฒนาเป็นกรอบจริยธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเป็นระบบ โดยเมตตาและกรุณาช่วยส่งเสริมความเข้าใจและความเอื้ออาทรต่อผู้อื่น มุทิตาช่วยลดความอิจฉาและการแข่งขันเชิงลบ ขณะที่อุเบกขาช่วยสร้างความเป็นธรรมและความสมดุลในการตัดสินใจ เมื่อบูรณาการหลักธรรมเหล่านี้เข้ากับกระบวนการพัฒนาจิตใจ การสื่อสารอย่างมีจริยธรรม และการจัดการความขัดแย้ง จะสามารถนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่เกื้อกูล ความสมานฉันท์ และความร่วมมือในสังคม

บทความเสนอกรอบแนวคิดที่เรียกว่า Brahmavihāra Ethics Model ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพรหมวิหาร 4 สามารถทำหน้าที่เป็นพื้นฐานทางจริยธรรมในการสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมร่วมสมัย และสามารถประยุกต์ใช้ในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม เพื่อส่งเสริมการพัฒนามนุษย์และสังคมสู่ความสันติสุขอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: พรหมวิหาร 4; การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ; จริยธรรมทางสังคม; สันติศึกษา; สังคมร่วมสมัย

APPLICATION OF THE FOUR BRAHMAVIHĀRAS FOR PEACEFUL COEXISTENCE IN CONTEMPORARY SOCIETY

Phrakhruyanavijakkhaṇa Senachum, Phrakhrupariyattikanchanakit

Abstract

This article aims to examine the application of the Four Brahmavihāras as a Buddhist ethical framework for peaceful coexistence in contemporary society. Amid rapid changes in social, economic, and technological contexts, increasing conflicts, differences in perspectives, and tensions among individuals and social groups have become more prevalent. This study employs a documentary analysis method, drawing upon sources from the Tipiṭaka, commentaries, and academic works in Buddhism and peace studies, in order to synthesize a conceptual Buddhist framework for fostering a peaceful society.

The findings reveal that the Four Brahmavihāras loving-kindness (*mettā*), compassion (*karuṇā*), empathetic joy (*muditā*), and equanimity (*upekkhā*) can be systematically developed into an ethical framework for social coexistence. Loving-kindness and compassion promote understanding and altruistic concern for others; empathetic joy helps reduce envy and negative competition; while equanimity fosters fairness and balance in decision-making. When these principles are integrated with mental development processes, ethical communication, and conflict management, they contribute to supportive relationships, social harmony, and cooperation within society.

The article proposes a conceptual framework termed the “Brahmavihāra Ethics Model,” demonstrating that the Four Brahmavihāras can serve as a foundational ethical basis for peaceful coexistence in contemporary society. This model can be applied at individual, family, community, and societal levels to promote human and social development toward sustainable peace.

Keywords: Four Brahmavihāras; peaceful coexistence; social ethics; peace studies; contemporary society

บทนำ

สังคมโลกในศตวรรษที่ 21 เผชิญกับความท้าทายด้านความขัดแย้งทางสังคม ความแตกต่างทางวัฒนธรรม และความตึงเครียดทางความคิดที่เพิ่มมากขึ้น อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้เกิดความจำเป็นในการแสวงหาแนวคิดทางจริยธรรมและสันติวิธีเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมร่วมสมัย (Barash & Webel, 2018) ในบริบทของสังคมไทย นักวิชาการหลายท่านได้เสนอว่าปัญหาความขัดแย้งทางสังคม การขาดความเข้าใจระหว่างกลุ่มคน และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่รวดเร็ว ทำให้สังคมจำเป็นต้องหันกลับมาศึกษาและประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและความสมานฉันท์ในสังคม (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, 2560)

พระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในแหล่งภูมิปัญญาทางจริยธรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์ และสังคมมาอย่างยาวนาน หลักคำสอนหลายประการในพระพุทธศาสนาได้เน้นถึงการพัฒนาจิตใจ การลดละกิเลส และการสร้างความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ (Harvey, 2013) นักวิชาการไทยจำนวนมากได้ชี้ให้เห็นว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีศักยภาพในการพัฒนาสังคมร่วมสมัย โดยเฉพาะในด้านการสร้างสันติภาพ การพัฒนาจริยธรรมทางสังคม และการสร้างความสามัคคีในชุมชน (พระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ, 2563; พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2564) ในบรรดาหลักธรรมที่สำคัญนั้น พรหมวิหาร 4 ถือเป็นหลักธรรมที่เน้นการพัฒนาคุณธรรมภายในของมนุษย์เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเมตตาและความเข้าใจ

พรหมวิหาร 4 ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ช่วยพัฒนาทัศนคติและพฤติกรรมของมนุษย์ให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุข (Gethin, 1998) เมตตาเป็นความปรารถนาดีต่อผู้อื่น กรุณาเป็นความปรารถนาที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ มุทิตาเป็นความยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น และอุเบกขาเป็นการวางใจอย่างเป็นกลางและมีปัญญา คุณธรรมทั้งสี่ประการนี้จึงเป็นรากฐานของจริยธรรมทางสังคมในพระพุทธศาสนา งานวิจัยในประเทศไทยจำนวนหนึ่งได้ยืนยันว่าการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 สามารถช่วยพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและลดความขัดแย้งในสังคมได้ เช่น การศึกษาของ สุรารักษ์ โชติดีมโม (2565) พบว่าการนำหลักพรหมวิหาร 4 มาใช้ในการดำเนินชีวิตของชุมชนช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและความร่วมมือในสังคม ขณะที่ พระณัฐพงษ์ สิริสุวณโณ (2563) ชี้ว่าการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร 4 สามารถส่งเสริมความไว้วางใจระหว่างผู้นำและประชาชนในระดับท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในบริบทของสังคมร่วมสมัย หลักพรหมวิหาร 4 สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบจริยธรรมในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มสังคม โดยเฉพาะในการลดความขัดแย้ง การสร้างความเข้าใจ และการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างมนุษย์ (Keown, 2005) งานศึกษาด้านสันติศึกษาในประเทศไทยยังพบว่าหลักพรหมวิหาร 4 สามารถทำหน้าที่เป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมแห่งสันติภาพ โดยช่วยส่งเสริมความเห็นอกเห็นใจ ความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมที่มีความหลากหลาย (พระครูวาปีจันทคุณ, 2564) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะงานวิชาการจำนวนมากจะกล่าวถึงพรหมวิหาร 4 ในมิติของการ

พัฒนาจิตใจและการปฏิบัติธรรม แต่การศึกษาที่นำหลักธรรมดังกล่าวมาพัฒนาเป็น กรอบจริยธรรมเชิงทฤษฎี สำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคมร่วมสมัย ยังมีอยู่ไม่มากนัก

ดังนั้น บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักพรหมวิหาร 4 ในฐานะกรอบจริยธรรมเชิงพุทธสำหรับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมร่วมสมัย โดยมุ่งเสนอกรอบแนวคิดที่เรียกว่า Brahmvihāra Ethics Model ซึ่งอธิบายบทบาทของพรหมวิหาร 4 ในการพัฒนาจิตใจมนุษย์ การเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่เกื้อกูล และการสร้างสังคมสันติสุขอย่างยั่งยืน

แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับพรหมวิหาร 4

หลักพรหมวิหาร 4 นับเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่มุ่งพัฒนาคุณภาพจิตใจของมนุษย์ ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม โดยปรากฏในพระไตรปิฎกในฐานะธรรมเครื่องอยู่ของผู้ประเสริฐ อันสะท้อนอุดมคติของการดำรงชีวิตที่เกื้อกูลต่อผู้อื่นและสังคมโดยรวม หลักธรรมดังกล่าวมีนัยสำคัญในเชิงจริยธรรมและสังคมศาสตร์ ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์และประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายรูปแบบการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมร่วมสมัยได้อย่างเป็นระบบ ผู้เขียนจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

1. ความหมายของพรหมวิหาร 4

พรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่ ของผู้ใหญ่ ผู้ไม่มัวหมองในศีล ในธรรม ในวินัย คือ พรหมวิหาร เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา จะให้เกิดผลเป็นประโยชน์ได้ จริงจะต้องทำให้คุ้นใจ คือ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับใจด้วย รวมไปถึง ธรรมเครื่องอยู่ อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความ ประพฤติ จึงจะชื่อว่า ดำเนินชีวิตแบบหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบนอกจากนี้ พรหมวิหาร ยังมีความหมายที่สามารถแปลอีกในหนึ่งว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมหรือธรรมประจำใจที่ทำให้เป็นพรหมหรือให้เสมอด้วยพรหม หรือเป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้มียุติคุณยิ่งใหญ่ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2551)

พรหมวิหารธรรม หมายถึง บุคคลผู้มียุติคุณครบถ้วนบริบูรณ์เท่านั้น โดยคำว่า “พรหมวิหาร” เป็นภาษาบาลี แปลความหมายไว้ว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างพรหม หรือของท่านผู้ใหญ่ ซึ่ง ประกอบด้วย 2 อย่าง คือ 1) พรหม หมายถึง พรหม หรือท่านผู้ใหญ่ 2) วิหาร หมายถึง เป็นเครื่องอยู่ เมื่อนำ 2 คำมารวมกันตามหลักทางภาษา “พรหมวิหาร” ซึ่งรวมไปถึงการเอาใจจับอยู่ในอารมณ์แห่งความประเสริฐหรือเอาใจไปขังไว้ในความดีที่สุดซึ่ง มีคุณธรรม 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ (กิตต์ นิรันต์พานิช, 2525) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นคุณสมบัติประจำใจสำหรับผู้ใหญ่ โดยมุ่งธรรมสูงส่งดุจพรหม จึงเป็นธรรมอันสำคัญของผู้เป็นใหญ่ ผู้ประเสริฐ ผู้เป็นครู (กระทรวงศึกษาธิการ, 2548)

ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมหรือธรรมประจำใจของพรหม กล่าวคือ พรหมเป็นเทพเจ้าสูงสุดในศาสนาพราหมณ์ที่สร้างโลกและอภิบาลโลกตามทัศนะของพราหมณ์ เพราะถือว่า มนุษย์เมื่ออยู่กันไปพอลงกับหนึ่งโลกจะพินาศ และพระพรหมจะสร้างโลกขึ้นมาใหม่และจะลิขิตชีวิตมนุษย์ว่า จะเป็นอยู่อย่างไร แต่ทัศนะของพระพุทธศาสนาไม่เชื่อเหมือนศาสนาพราหมณ์และถือว่ามนุษย์ทุกคนมีส่วนรับผิดชอบใน การสร้างสรรค์และอภิบาลสังคม ด้วยเหตุนี้ ทุกคนต้องทำตัวให้เป็นพรหมหรือคุณธรรมความเป็นพรหม และในการปฏิบัติใน

ลักษณะนี้ เป็นการสร้างสรรค์ตนเองด้วยหลักพรหมวิหารและพรหมวิหารเมื่อนำมาใช้กับมนุษย์ในฐานะที่มนุษย์สามารถสร้างสรรค์ และอภิบาลโลกได้ด้วยตัวมนุษย์เอง

2. องค์ประกอบพรหมวิหาร 4

1) เมตตา (Metta) คือหลักธรรมข้อแรกในพรหมวิหาร 4 ซึ่งมีความหมายและแนวปฏิบัติที่ลึกซึ้ง ดังนี้

ความหมายและลักษณะของเมตตา คือ ความรักและความปรารถนาดี ที่ต้องการให้ผู้อื่น (รวมถึงสัตว์ทั้งหลาย) มีความสุขและประสบประโยชน์ เมตตาเมื่อการประพฤติเกื้อกูลเป็นลักษณะ มีการน้อมนำประโยชน์เข้าไปให้เป็นหน้าที่ (รส) และมีผลปรากฏคือการบำบัดความอาฆาตแค้น นอกจากนี้ยังหมายถึงจิตที่ ปราศจากศัตรู ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เพื่อขจัดความโกรธและความเกลียดชังอันเป็นต้นตอของความทุกข์ เมตตาเป็นความรักที่บริสุทธิ์ ปราศจากราคะหรือความใคร่ เป็นมิตรภาพที่ไม่มีเงื่อนไขและไม่หวังผลตอบแทน เมตตาสามารถปฏิบัติและแสดงออกได้ 3 ช่องทาง คือ 1) เมตตากายกรรม การกระทำทางกายที่ช่วยเหลือและเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น 2) เมตตาวาจากรรม การพูดจาด้วยถ้อยคำที่สุภาพ อ่อนหวาน และปรารถนาดี (ปิยวาจา) 3) เมตตามโนกรรม การคิดดี มุ่งหวังประโยชน์และมีเจตนาที่ดีต่อผู้อื่นอยู่เสมอ การนำไปประยุกต์ใช้ในบทบาทต่าง ๆ เช่น 1) การนำไปประยุกต์ใช้กับผู้นำและผู้บริหาร คือการใส่ใจ ดูแล และสนับสนุนการทำงานของลูกน้อง ให้คำแนะนำด้วยความปรารถนาดี เพื่อสร้างบรรยากาศการทำงานที่มีความสุข 2) การนำไปประยุกต์ใช้สำหรับครูต่อศิษย์ คือความรักที่ต้องการให้ศิษย์มีความสุขสมหวังในวิชาความรู้ โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนและไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ว่าศิษย์จะยากจนหรือร่ำรวย 3) การนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขความขัดแย้ง คือเมตตาเป็นจุดเริ่มต้นในการสลายความขัดแย้ง โดยเริ่มจากการพัฒนาเมตตาที่ตนเองก่อน เพื่อให้ใจกว้างขวาง และพร้อมจะสร้างความปรองดองในสังคม (บุชิตร์ โมฆรัตน์, 2560)

การฝึกเจริญเมตตาภาวนา ในการฝึกจิตตามคัมภีร์วิสุทธิมรรค มีลำดับการแผ่เมตตาเพื่อให้จิตเป็นสมาธิ ดังนี้ 1) ลำดับบุคคล เริ่มจากการแผ่เมตตาให้ ตนเอง ก่อน (เพื่อให้เป็นจุดอ้างอิงว่าเราอยากสุขอย่างไรผู้อื่นก็อยากสุขอย่างนั้น) แล้วจึงขยายไปยังผู้มีพระคุณ คนที่รัก คนกลางๆ และสุดท้ายคือคนที่ เป็นศัตรูหรือคู่เวร 2) การทำลายขอบเขต (สีมาสัมภ) ฝึกจนจิตมีความเมตตาต่อทุกคนอย่างเสมอภาคกัน ไม่แบ่งแยกนิमितระหว่างตนเองกับผู้อื่น 3) ระดับสมาธิ การเจริญเมตตาภาวนาสามารถทำให้จิตสงบจนบรรลุถึง ตติยฌาน (ฌานที่ 3) ได้ เนื่องจากจิตยังมีความเกาะเกี่ยวอยู่กับความสุขของผู้อื่น ผู้ที่หมั่นเจริญเมตตาอยู่เสมอจะได้รับ อานิสงส์ของการมีเมตตา 11 ประการ ดังนี้ 1) หลับเป็นสุข 2) ตื่นเป็นสุข 3) ไม่ฝันร้าย (ไม่ฝันลามกหรือเป็นอกุศล) 4) เป็นที่รักของมนุษย์ 5) เป็นที่รักของอมมนุษย์และเทวดา 6) เทวดาย่อมรักษา 7) ไฟ ยาพิษ หรือ ศัสตรา ไม่กล้ากราย 8) จิตตั้งมั่นเป็นสมาธิได้เร็ว 9) สีหน้าผ่องใส 10) เป็นผู้ไม่หลงลวงลับ (มีสติก่อนตาย) 11) หากยังไม่บรรลุธรรมชั้นสูง ย่อมไปเกิดในพรหมโลก

2) กรุณา คือหลักธรรมข้อที่ 2 ในพรหมวิหาร 4 ซึ่งมีรายละเอียดและแนวทางปฏิบัติ ซึ่งมีความหมายว่า ความสงสารและความปรารถนาที่จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ มีลักษณะเป็นความห่วงใยหรือความสะทอนใจเมื่อเห็นผู้อื่นประสบเคราะห์กรรมหรือความยากลำบาก และใฝ่ใจที่จะหาทางบำบัดปัดเป่าความทุกข์ร้อนนั้นให้หมดไป กรุณาไม่ใช่ความรู้สึกสงสาร แต่คือ ความเห็นอกเห็นใจที่พร้อมจะลงมือช่วยเหลือ

ทั้งนี้เพื่อขจัดความแข็งกระด้างของจิตและความเพิกเฉยต่อความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ อีกทั้งยังเป็นธรรมที่ช่วยฆ่าความเกลียดหรือความพยาบาทให้หมดไปจากใจ การประยุกต์ใช้ในบทบาทต่างๆ 1) สำหรับผู้นำและหัวหน้างาน หากลูกน้องประสบปัญหาหรืออุปสรรคในการทำงาน หัวหน้าควรเข้าไปสอบถามปัญหา ชี้แนะแนวทางแก้ไข และไม่ปล่อยให้ลูกน้องเผชิญปัญหาเพียงลำพัง รวมถึงไม่ซ้ำเติมเมื่อคนอื่นเปลี่ยงพล้ำ 2) สำหรับวิชาชีพครู ครูต้องมีความกรุณาต่อศิษย์ที่ยังตกอยู่ในความไม่รู้ (อวิชชา) โดยมุ่งมั่นสั่งสอนและบ่มเพาะนิสัยที่ถูกต้องเพื่อให้ศิษย์พ้นจากสภาวะแห่งทุกข์อันเกิดจากความโง่เขลา 3) บทบาททางสังคม กรุณาทำหน้าที่เป็นเกราะป้องกันและเป็นธรรมที่สนับสนุนการรักษาศีล (โดยเฉพาะข้อที่ 1, 2 และ 4) เพราะผู้ที่มีความกรุณาย่อมไม่เบียดเบียนชีวิต ไม่ลักทรัพย์ และไม่พูดปดเพื่อทำลายประโยชน์ของผู้อื่น

3) มุทิตา หมายถึง ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี มีความสุข หรือประสบความสำเร็จ โดยไม่ประกอบด้วยความอิจฉาริษยา หลักมุทิตาปรากฏในพระไตรปิฎกในฐานะหนึ่งในพรหมวิหารสี่ ซึ่งเป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้ประเสริฐ อันแสดงถึงภาวะจิตที่ตั้งมั่นอยู่บนความปรารถนาดีต่อผู้อื่นอย่างบริสุทธิ์ (พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 11/38/63) มุทิตาจึงมิใช่เพียงความรู้สึกยินดีทั่วไป หากเป็นเจตนาทางจริยธรรมที่มีพื้นฐานจากการลดละอัตตาและการยอมรับคุณค่าของผู้อื่นในฐานะมนุษย์ที่เสมอภาคกัน ในคัมภีร์อรรถกถาได้อธิบายมุทิตาไว้ว่าเป็น “ความยินดีในสมบัติและความเจริญของผู้อื่น” โดยมีลักษณะตรงข้ามกับอริสา หรือความริษยา ซึ่งเป็นกิเลสที่ทำให้ลายความสัมพันธ์ทางสังคม มุทิตาจึงทำหน้าที่เป็นกลไกทางจริยธรรมในการลดความขัดแย้งที่เกิดจากการแข่งขันและการเปรียบเทียบในสังคม ในเชิงสังคม มุทิตามีบทบาทสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เนื่องจากช่วยส่งเสริมทัศนคติที่เปิดรับความสำเร็จของผู้อื่นโดยไม่รู้สึกลูกคุณความ อันนำไปสู่ความร่วมมือ ความไว้วางใจ และความสัมพันธ์เชิงบวกในสังคมร่วมสมัยที่มีความหลากหลายและการแข่งขันสูง

4) อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลางอย่างมีปัญญา มิใช่ความเพิกเฉยหรือไม่ใส่ใจต่อผู้อื่น หากเป็นภาวะจิตที่ตั้งอยู่บนความเข้าใจในเหตุและปัจจัยของสรรพสิ่ง อุเบกขาปรากฏในพระไตรปิฎกในฐานะองค์ประกอบสำคัญของพรหมวิหารสี่ ซึ่งทำหน้าที่รักษาความสมดุลของจิตใจไม่ให้เอนเอียงไปด้วยอคติ ความลำเอียง หรืออารมณ์ที่รุนแรง ความเป็นกลางโดยอาศัยปัญญา ซึ่งแตกต่างจากอุเบกขาในความหมายของความเฉยเมย โดยอุเบกขาในพรหมวิหารตั้งอยู่บนการพิจารณากรรมและผลของกรรม อันทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถวางใจต่อสถานการณ์และบุคคลต่าง ๆ อย่างเป็นธรรม อุเบกขาคือหลักธรรมที่ช่วยให้มนุษย์สามารถจัดการกับความขัดแย้งและความไม่แน่นอนในสังคมได้อย่างมีสติและเหตุผล

ในบริบทของสังคมปัจจุบัน อุเบกขามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เนื่องจากช่วยให้บุคคลสามารถรักษาความเป็นธรรม ความยุติธรรม และความสมดุลทางอารมณ์ ท่ามกลางความแตกต่างทางความคิด ความเชื่อ และผลประโยชน์ อุเบกขาคือพื้นฐานจริยธรรมที่เอื้อต่อการตัดสินใจและการปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไม่ลำเอียงและไม่ใช้ความรุนแรง

สรุปได้ว่า พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยการพัฒนาจิตใจและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ โดยปรากฏในพระไตรปิฎกในฐานะ “ธรรมเครื่องอยู่ของผู้ประเสริฐ” ซึ่งสะท้อนอุดมคติของการดำรงชีวิตที่ตั้งอยู่บนความเกื้อกูล ความเข้าใจ และความเป็นธรรม พรหมวิหารสี่ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งแต่ละองค์ประกอบทำหน้าที่เสริมกันอย่างเป็นระบบในการกำกับเจตคติ

พฤติกรรม และการปฏิบัติต่อผู้อื่นในบริบททางสังคม เมตตาเป็นความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ทำหน้าที่เป็นฐานของความสัมพันธ์เชิงบวกและการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล กรุณาเป็นความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ มีบทบาทในการลดทอนความรุนแรงและความเพิกเฉยต่อความเดือดร้อนของผู้อื่น มุทิตาเป็นความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ช่วยลดความอิจฉาริษยาและการแข่งขันที่บ่อนทำลายความสัมพันธ์ในสังคม ส่วนอุเบกขาเป็นความวางใจเป็นกลางอย่างมีปัญญา ทำหน้าที่รักษาความสมดุลของจิตใจและความเป็นธรรมในการปฏิบัติต่อบุคคลและสถานการณ์ต่าง ๆ

พรหมวิหาร 4 ในฐานะหลักจริยธรรมทางสังคม

พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมสำหรับการพัฒนาจิตใจในระดับปัจเจกบุคคล มีนัยสำคัญในฐานะหลักจริยธรรมทางสังคมที่สามารถกำกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเป็นระบบ เมื่อพิจารณาในมิติทางสังคม พรหมวิหาร 4 ทำหน้าที่เป็นกรอบคุณค่าที่หล่อหลอมทัศนคติ พฤติกรรม และรูปแบบปฏิสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมให้ตั้งอยู่บนความเกื้อกูล ความเข้าใจ และความเป็นธรรม ดังนี้

1. พรหมวิหาร 4 กับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคม และเป็นพื้นที่ที่สะท้อนคุณค่าและจริยธรรมของมนุษย์อย่างชัดเจน งานวิชาการด้านพุทธจริยศาสตร์ในบริบทสังคมไทยชี้ให้เห็นว่า หลักพรหมวิหารสี่สามารถทำหน้าที่เป็นกรอบจริยธรรมที่ช่วยกำกับและพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้ตั้งอยู่บนความเข้าใจ ความเกื้อกูล และความเป็นธรรม (ประเสริฐ ชาญวิทย์, 2567) เมตตาและกรุณาเป็นฐานสำคัญของความสัมพันธ์เชิงบวก โดยช่วยส่งเสริมทัศนคติของการปรารถนาดี การเห็นคุณค่า และการไม่เพิกเฉยต่อความเดือดร้อนของผู้อื่น การศึกษาของพระมหาธรรมาทร ฐ โสภโณ (2566) พบว่า การนำหลักพรหมวิหารมาใช้ในชีวิตประจำวันช่วยลดความขัดแย้งและเสริมสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีทั้งในครอบครัว ชุมชน และสภาพแวดล้อมการทำงาน ซึ่งสะท้อนบทบาทของเมตตาและกรุณาในฐานะกลไกทางจริยธรรมที่เอื้อต่อความไว้วางใจและความร่วมมือระหว่างบุคคล ในขณะเดียวกัน มุทิตามีบทบาทสำคัญในการจัดการความรู้สึกเชิงลบที่มักเกิดขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยเฉพาะความอิจฉาริษยาและการแข่งขัน งานวิจัยในวารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการระบุว่า การฝึกมุทิตาช่วยให้บุคคลสามารถยอมรับและยินดีต่อความสำเร็จของผู้อื่น ซึ่งส่งผลต่อการสร้างบรรยากาศของความสัมพันธ์เชิงสนับสนุนและลดความตึงเครียดทางสังคม (ประเสริฐ ชาญวิทย์, 2567) นอกจากนี้ การศึกษาในบริบทพุทธวัฒนธรรมยังชี้ให้เห็นว่ามุทิตามีส่วนช่วยเสริมสร้างการยอมรับความแตกต่างและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมที่หลากหลาย อุเบกขาเป็นองค์ประกอบที่ช่วยรักษาสมดุลของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้งหรือความคิดเห็นที่แตกต่าง การยึดหลักพรหมวิหาร 4 โดยเฉพาะอุเบกขา มีความสัมพันธ์กับคุณภาพความสัมพันธ์ในครอบครัวและสุขภาวะทางจิตใจของบุคคลอย่างมีนัยสำคัญ (Penboon, 2567) ซึ่งสะท้อนว่าอุเบกขาทำหน้าที่เป็นฐานของความเป็นธรรมและความไม่ลำเอียงในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

สรุปได้ว่า พรหมวิหาร 4 สามารถทำหน้าที่เป็นหลักจริยธรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ในสังคมร่วมสมัยได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในมิติของการลดความขัดแย้ง การสร้างความไว้วางใจ และการพัฒนาสัมพันธภาพที่เกื้อกูลและยั่งยืน อันเป็นรากฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมปัจจุบัน

2. พรหมวิหาร 4 กับการจัดการความขัดแย้ง

การจัดการความขัดแย้งในบริบทสังคมปัจจุบันเป็นประเด็นสำคัญทั้งในระดับปัจเจกบุคคล องค์กร และสังคมโดยรวม โดยความขัดแย้งมักเกิดจากปัจจัยเชิงความสัมพันธ์ ความต้องการและความคาดหวังที่แตกต่างกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง แนวคิดบริหารความขัดแย้งจึงต้องอาศัยทั้งทักษะทางสังคม และกรอบคุณค่าทางจริยธรรมเพื่อให้การจัดการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสันติ ในแง่นี้ หลักพรหมวิหาร ๔ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา สามารถทำหน้าที่เป็น หลักจริยธรรมที่เอื้อต่อการจัดการความขัดแย้ง ได้อย่างเป็นระบบ หลักพรหมวิหารธรรมสามารถนำมาเป็นแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งของสังคมไทยได้ เนื่องจากธรรมะทั้ง 4 มีเนื้อหาครอบคลุมทั้งมิติของการกระทำทางกาย วาจา และจิตใจ ซึ่งเป็นแกนกลางของพฤติกรรมมนุษย์ที่ก่อให้เกิดหรือช่วยลดความขัดแย้ง ความเข้าใจ และการประยุกต์การมีพรหมวิหารธรรม จะช่วยนำไปสู่การคลี่คลายปัญหาและสร้างความสามัคคีในสังคม (พระครูปลัดไพฑูริย์ เมธิโก (มหาบุญ), 2557)

ในบริบทการจัดการความขัดแย้งทางสังคมและองค์กร พบว่าการประยุกต์หลักพรหมวิหาร ๔ โดยเฉพาะคุณธรรมด้านเมตตาและกรุณา ช่วยให้ผู้บริหารและบุคลากรสามารถเข้าใจสาเหตุปัญหา รับฟังความเห็นของผู้อื่น และลดทอนอารมณ์เชิงลบเมื่อเกิดข้อขัดแย้ง การปฏิบัติอย่างมีเมตตาและกรุณาทำให้เกิดความไว้วางใจและการประนีประนอม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการจัดการความขัดแย้งอย่างมีศักยภาพและยั่งยืน (วันชัย เมธาภิวัฒน์, 2566) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาที่ระบุว่า การนำหลักพรหมวิหาร ๔ มาใช้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารจัดการภายในองค์กรสามารถช่วยสร้างความร่วมมือและการแก้ไขปัญหาอย่างสันติ เช่น การจัดการความขัดแย้งในโครงสร้างองค์กร ที่ให้ความสำคัญกับการเข้าใจบริบท ความรู้สึก และทัศนคติของผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งเมื่อบูรณาการกับเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา จะช่วยลดแรงเสียดทานระหว่างบุคคล และผลักดันให้ฝ่ายต่าง ๆ สามารถหาทางออกที่ทุกฝ่ายยอมรับร่วมกันได้ (เจริญชัย กุลวัฒนาพร, 2564)

จึงสรุปได้ว่า หลักพรหมวิหาร ๔ เป็น กรอบจริยธรรมเชิงปฏิบัติที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้ง ทั้งในระดับบุคคล องค์กร และสังคม เพราะคุณธรรมทั้งสี่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจ ความไว้วางใจ และความสามารถในการจัดการความรู้สึกทางอารมณ์ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติและยั่งยืน

3. พรหมวิหาร 4 กับแนวคิดจริยธรรมร่วมสมัย

หลักพรหมวิหาร ๔ ซึ่งประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ไม่ได้จำกัดอยู่ในบริบทของการปฏิบัติธรรมเฉพาะบุคคลเท่านั้น แต่ถูกนำมาประยุกต์เป็น กรอบแนวคิดจริยธรรมร่วมสมัย ที่สอดคล้องกับการจัดการในสังคมยุคใหม่และการพัฒนาองค์กรหลายมิติ หลักธรรมทั้งสี่ยังสามารถทำหน้าที่เป็นมาตรฐานกำกับพฤติกรรมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณธรรม โดยสามารถเชื่อมโยงกับทฤษฎีจริยธรรมสมัยใหม่ที่เน้นการทำงานร่วมกัน ความรับผิดชอบต่อสังคม และความเป็นธรรมในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและองค์กร

ในบริบทของการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม พบว่าการประยุกต์หลักพรหมวิหาร ๔ สามารถนำมาใช้เป็นพื้นฐานคุณธรรมทางจริยธรรม สำหรับผู้นำในสังคมร่วมสมัย เพราะคุณธรรมทั้งสี่ช่วยให้ผู้นำสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างยุติธรรม มีความเข้าใจผู้อื่น และสามารถดำเนินการตัดสินใจบนพื้นฐานของความเมตตาและความเอื้ออาทรแทนการใช้อำนาจบังคับ (ปารจิริย ปรมัตต์เศรษฐ์, 2568) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดจริยธรรมการบริหารที่เน้น ความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและต่อสังคม มากกว่าการมุ่งผลประโยชน์เฉพาะตน

นอกจากนี้ การนำหลักพรหมวิหาร ๔ มาเป็นฐานของคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารการศึกษา ทำให้การบริหารงานมีความโปร่งใส ส่งเสริมความร่วมมือ และเสริมสร้างสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลต่อการเรียนรู้และการพัฒนา โดยคุณธรรมเช่นเมตตาและกรุณาช่วยลดแรงกดดันเชิงแข่งขัน และส่งเสริมการตัดสินใจที่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม (พระมหารักษ์ศักดิ์ ปญญาวุฑฒิ (บุญชัย), 2566) แนวคิดจริยธรรมร่วมสมัยส่วนใหญ่เน้นที่การจัดการคุณค่าทางจริยธรรมในระดับโครงสร้างขององค์กรและสังคม เช่น ความเป็นธรรม ความรับผิดชอบ และการตระหนักถึงสิทธิและศักดิ์ศรีของทุกคน ในมุมมองนี้ พรหมวิหาร 4 สามารถทำหน้าที่เป็น กรอบคุณธรรมเชิงคุณค่า ที่เสริมและขยายแนวคิดจริยธรรมร่วมสมัย โดยเฉพาะเมื่อถูกนำมาใช้ในบริบทที่ต้องจัดการกับความหลากหลาย ความขัดแย้ง หรือการตัดสินใจที่มีผลต่อผู้อื่นอย่างกว้างขวาง เนื่องจากหลักธรรมทั้งสี่เน้นการพัฒนาจิตสำนึกให้เห็นความดี ความทุกข์ และความเป็นกลางในมุมมองของผู้อื่น

สรุปได้ว่า พรหมวิหาร ๔ สามารถเป็น พื้นฐานแนวคิดในจริยธรรมร่วมสมัย ที่ตอบโจทย์ทั้งมิติของการพัฒนาคุณธรรมบุคคล การสร้างสังคมที่มีคุณภาพ และการจัดการด้านจริยธรรมในองค์กร ด้วยการบูรณาการค่านิยมพุทธธรรมเข้ากับบริบททางสังคมวิทยาและการบริหารจัดการสมัยใหม่

แนวคิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมปัจจุบัน

1. ความหมายของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (Peaceful Coexistence)

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในบริบททางสังคมศาสตร์และสันติศึกษา หมายถึงสถานการณ์ที่กลุ่มบุคคลหรือชุมชนสามารถดำรงชีวิตร่วมกันได้อย่างสงบสุข โดยไม่มีการใช้ความรุนแรง ไม่ว่าจะในรูปแบบของการปฏิบัติหรือความคิด และมีการจัดการความแตกต่างและความขัดแย้งผ่านกระบวนการที่ให้เกียรติซึ่งกันและกัน งานวิชาการส่วนมากระบุว่า ชุมชนที่มีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติมีลักษณะสำคัญประกอบด้วย ความกลมเกลียว ความหลากหลายที่ได้รับการยอมรับ ความสามัคคี และการแก้ไขข้อขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง ซึ่งเป็นพื้นฐานของสังคมที่มีเสถียรภาพและความมั่นคง ในบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันอย่างสันติแสดงออกผ่านการเคารพซึ่งกันและกันในเรื่อง ความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม และวิถีชีวิต โดยพื้นที่ที่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติมักมีเครือข่ายความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น กลไกการเรียนรู้ร่วมกัน และการปฏิบัติคุณค่าทางสังคมที่ยอมรับความหลากหลายเป็นทุนสำคัญในการจัดการความขัดแย้งและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม (ภัทรชัย อุทาพันธ์ และคณะ, 2565) ลักษณะสำคัญ เช่น การเคารพศักดิ์ศรีมนุษย์ ความเข้าใจความแตกต่าง การไม่ใช้ความรุนแรง

อีกมุมมองหนึ่งจากการศึกษาที่ตีพิมพ์ในโครงการสันติศึกษาปริทรรศน์ ชี้ว่า การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้และสื่อสารข้ามกลุ่ม การยอมรับความแตกต่าง และการจัดการความขัดแย้งผ่านช่องทางสันติวิธี ซึ่งรวมถึงการสร้างพื้นที่ให้ทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็นและร่วมกันตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชน (ฮาซันอักริม ดงนะเต็ง และคณะ, 2568) นอกจากนี้ การศึกษาเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมไทยยังได้ให้ความหมายว่า การอยู่ร่วมกันอย่างสันติต้องอาศัย การไม่ใช้ความรุนแรงทั้งทางร่างกาย จิตใจ และเชิงโครงสร้าง และต้องอาศัยคุณค่าทางสังคมที่ส่งเสริมการมีเสรีภาพ ความยุติธรรม และการยอมรับซึ่งกันและกันในระบบสังคม (บุญวัฒน์ บุญทะวงศ์, 2563)

สรุปได้ว่า ความหมายของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในเชิงสังคมศาสตร์และสันติศึกษานั้นครอบคลุมทั้ง การจัดการความแตกต่างและความขัดแย้งด้วยวิธีที่ไม่ใช้ความรุนแรง การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการสร้างกลไกทางสังคมที่สนับสนุนการอยู่ร่วมกันของทุกกลุ่มในสังคมอย่างเท่าเทียมและมีความเข้าใจร่วมกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างสังคมที่มั่นคงและสงบสุข

2. ปัญหาและความท้าทายของการอยู่ร่วมกันในสังคมร่วมสมัย

แม้แนวคิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติจะเป็นอุดมคติสำคัญของสังคมร่วมสมัย แต่ในทางปฏิบัติ สังคมกลับเผชิญปัญหาและความท้าทายหลากหลายประการที่ส่งผลต่อความสามารถในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ปัญหาเหล่านี้มีได้จำกัดอยู่เพียงความขัดแย้งเชิงปัจเจก หากยังเชื่อมโยงกับโครงสร้างทางสังคม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และระบบคุณค่าที่หล่อหลอมพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน

ประการแรก ความขัดแย้งทางความคิด ความเชื่อ และอัตลักษณ์ เป็นปัญหาสำคัญที่บ่อนทำลายการอยู่ร่วมกันในสังคมร่วมสมัย สังคมพหุวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยความแตกต่างด้านศาสนา ชาติพันธุ์ อุดมการณ์ทางการเมือง และวิถีชีวิต มักเผชิญความตึงเครียดจากการไม่ยอมรับหรือไม่เข้าใจความแตกต่างดังกล่าว งานวิชาการด้านสันติศึกษา ชี้ให้เห็นว่า ความขัดแย้งเชิงอัตลักษณ์มักเกิดจากการยึดมั่นในกรอบความคิดของตนเองเป็นศูนย์กลาง และการมองผู้อื่นในฐานะฝ่ายตรงข้าม ซึ่งนำไปสู่การลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการขาดพื้นที่สนทนาอย่างสร้างสรรค์ (ฮาซันอักริม ดงนะเต็ง และคณะ, 2568)

ประการที่สอง ความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความเหลื่อมล้ำทางสังคมเป็นปัจจัยเชิงลึกที่ซ้ำเติมปัญหาการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ความรุนแรงเชิงโครงสร้างหมายถึงสภาพการณ์ที่โครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมือง และสังคมสร้างความไม่เป็นธรรมและจำกัดโอกาสของกลุ่มคนบางกลุ่มอย่างเป็นระบบ เช่น ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ การเข้าถึงทรัพยากร การศึกษา และกระบวนการยุติธรรม งานวิจัยในวารสารไทยหลายฉบับระบุว่า ความเหลื่อมล้ำดังกล่าวก่อให้เกิดความรู้สึกถูกกดทับและไม่เป็นธรรม ซึ่งอาจพัฒนาไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรงในระดับบุคคลและสังคม

ประการที่สาม บทบาทของจริยธรรมในการแก้ปัญหาการอยู่ร่วมกันในสังคมร่วมสมัยได้รับการเน้นย้ำมากขึ้นในงานวิชาการด้านสังคมศาสตร์และสันติศึกษา เนื่องจากมาตรการเชิงกฎหมายหรือเชิงโครงสร้างเพียงอย่างเดียวไม่อาจแก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้อย่างยั่งยืน นักวิชาการไทยชี้ว่าจริยธรรมทำหน้าที่เป็นฐานคุณค่าที่กำกับทัศนคติ การตัดสินใจ และพฤติกรรมของมนุษย์ โดยเฉพาะจริยธรรมที่เน้นการเคารพศักดิ์ศรี

ความเป็นมนุษย์ การยอมรับความแตกต่าง และการไม่ใช้ความรุนแรง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างสังคมสันติสุข (บุญวัฒน์ บุญทะวงศ์, 2563)

โดยสรุป ปัญหาและความท้าทายของการอยู่ร่วมกันในสังคมร่วมสมัยมีความซับซ้อนและเชื่อมโยงกันทั้งในมิติของความคิด อัตลักษณ์ และโครงสร้างทางสังคม การแก้ไขปัญหเหล่านี้จึงจำเป็นต้องอาศัยกรอบจริยธรรมที่สามารถพัฒนาทั้งจิตสำนึกของปัจเจกบุคคลและความสัมพันธ์ทางสังคมควบคู่กันไป ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติและยั่งยืนในสังคมปัจจุบัน

การประยุกต์หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

จากการวิเคราะห์แนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและปัญหาความขัดแย้งในสังคมร่วมสมัย จะเห็นได้ว่าความท้าทายสำคัญมิได้อยู่ที่ความแตกต่างเพียงอย่างเดียว หากแต่อยู่ที่การขาดกรอบจริยธรรมที่ช่วยกำกับทัศนคติ พฤติกรรม และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์อย่างเป็นระบบ ในบริบทนี้ หลักพรหมวิหารสี่สามารถทำหน้าที่เป็นกรอบจริยธรรมเชิงพุทธที่มีศักยภาพในการประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ทั้งในระดับบุคคล สังคม และโครงสร้างความสัมพันธ์ร่วมสมัย ดังนี้

1. การประยุกต์พรหมวิหาร 4 ในระดับบุคคล

การประยุกต์หลักพรหมวิหารสี่ในระดับบุคคลหมายถึงการนำคุณธรรมทั้ง 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา มาใช้เป็นกรอบในการพัฒนาตัวเองเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมและทัศนคติที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมร่วมสมัย ทั้งนี้การนำหลักธรรมไปใช้มิได้จำกัดเฉพาะการปฏิบัติทางศาสนา แต่สามารถเป็นกลไกเชิงจริยธรรมที่พัฒนามิติภายในของบุคคลในเชิงพฤติกรรมและอารมณ์ได้อย่างเป็นระบบ

1) การพัฒนาจิตใจ ในบริบทของพรหมวิหารสี่หมายถึงการยกระดับคุณภาพด้านจิตและความคิดของบุคคลให้เป็นไปในแนวทางที่เอื้ออาทรต่อผู้อื่น โดยเฉพาะการพัฒนาความรู้สึกดีต่อผู้อื่น ซึ่งเชื่อมโยงกับองค์ประกอบของพรหมวิหาร เช่น เมตตาและกรุณา สำหรับการปลูกฝังพรหมวิหาร 4 สามารถส่งผลเชิงบวกต่อ สุขภาวะทางจิต ของบุคคล เนื่องจากการยินดีและเห็นอกเห็นใจผู้อื่นสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดีขึ้น (พระใหม่ เพ็ญบุญ, 2024)

2) การควบคุมอารมณ์ ในระดับบุคคล การควบคุมอารมณ์เป็นทักษะสำคัญที่สนับสนุนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยเฉพาะเมื่อบุคคลเผชิญกับแรงกดดันหรือความขัดแย้งภายในชีวิตประจำวัน หลักพรหมวิหารสี่ช่วยให้บุคคลสามารถพัฒนาทักษะการรับรู้และจัดการอารมณ์ของตนเองได้อย่างมีสติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดจิตวิทยาเชิงพุทธที่พัฒนาการตระหนักรู้ตนเองและการควบคุมตนเองเพื่อสร้างความสมดุลในจิตใจ งานวิจัยเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์ ระบุว่า การพัฒนาทักษะเช่น การตระหนักรู้ในตนเอง การควบคุมตนเอง และการเข้าใจผู้อื่น มีส่วนช่วยให้บุคคลสามารถประเมินสถานการณ์อย่างมีสติและควบคุมการตอบสนองทางอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับการประยุกต์อุเบกขาในชีวิตจริง (พระศุภกร ปญญาพโล (ภูทอง) และปณณพงค์ วงศ์ณาทร, 2568)

3) การสื่อสารอย่างเข้าใจผู้อื่น การสื่อสารเป็นปัจจัยหลักของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และการเข้าใจผู้อื่นเป็นคุณลักษณะหนึ่งของพรหมวิหารสี่ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ ความเห็นอกเห็นใจ และการไม่ตัดสินผู้อื่นอย่างลำเอียง ซึ่งช่วยลดความขัดแย้งและส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างมีความเข้าใจ งานวิจัย ชี้ว่าแนวคิดพรหมวิหารสี่สามารถใช้เป็นพื้นฐานทางจริยธรรมเพื่อพัฒนา ทักษะการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ และความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างบุคคล ซึ่งรวมถึงการแสดงออกที่เหมาะสมทั้งทางวาจาและท่าทางเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและลดความตึงเครียดในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (จิรกิตติยา บุญครองทรัพย์, 2025)

โดยสรุป การประยุกต์พรหมวิหาร 4 ในระดับบุคคลช่วยพัฒนาจิตใจให้มีความโอบอ้อมอารีและมีสติในการรับรู้อารมณ์ และช่วยส่งเสริมทักษะการควบคุมอารมณ์และการสื่อสารที่มีความเข้าใจผู้อื่น ซึ่งล้วนเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในชีวิตประจำวันและสังคมร่วมสมัย

2. การประยุกต์พรหมวิหาร 4 ในระดับสังคมและชุมชน

การประยุกต์หลักพรหมวิหารสี่ในระดับสังคมและชุมชนเป็นการขยายกรอบจริยธรรมจากระดับปัจเจกบุคคลไปสู่มิติของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและโครงสร้างทางสังคม โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติท่ามกลางความหลากหลาย ลดความตึงเครียดทางสังคม และสร้างกลไกการจัดการความขัดแย้งอย่างไม่ใช้ความรุนแรง งานวิชาการ ชี้ให้เห็นว่า พรหมวิหารสี่สามารถทำหน้าที่เป็นทุนทางจริยธรรมของชุมชนที่หล่อหลอมค่านิยมและพฤติกรรมร่วมของสมาชิกในสังคม (บุญวัฒน์ บุญทะวงศ์, 2563)

1) การอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่าง

สังคมร่วมสมัยเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยความแตกต่างทางความคิด ความเชื่อ ศาสนา และอัตลักษณ์ งานศึกษาด้านสันติศึกษา ระบุว่า ความขัดแย้งในชุมชนมักเกิดจากการไม่ยอมรับความแตกต่างและการมองผู้อื่นด้วยกรอบอคติ (ฮาซันอักริม ดงนะเต็ง และคณะ, 2568) การประยุกต์พรหมวิหาร 4 โดยเฉพาะเมตตาและอุเบกขา ช่วยส่งเสริมท่าทีของการยอมรับและการวางใจเป็นกลางบนฐานของปัญญา ทำให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้โดยไม่พยายามลดทอนคุณค่าหรืออัตลักษณ์ของกลุ่มอื่น ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมที่มีความหลากหลาย

2) การสร้างความสมานฉันท์ ความสมานฉันท์เป็นกระบวนการทางสังคมที่มุ่งฟื้นฟูความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และความร่วมมือระหว่างสมาชิกในชุมชน งานวิจัยในบริบทสังคมไทยพบว่า การนำหลักพรหมวิหารสี่มาใช้เป็นกรอบในการพัฒนาชุมชนช่วยเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม ความเอื้ออาทร และการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมสาธารณะ (ภัทรชัย อุทาพันธ์ และคณะ, 2565) โดยเฉพาะกรุณาและมุทิตา ซึ่งช่วยให้สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าใจปัญหาและยินดีต่อความสำเร็จของกันและกัน อันนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกและความสมานฉันท์ในระยะยาว

3) การคลี่คลายความขัดแย้งอย่างสันติ การคลี่คลายความขัดแย้งในระดับสังคมและชุมชนจำเป็นต้องอาศัยกลไกที่มากกว่าการบังคับใช้กฎหมาย งานวิชาการด้านพุทธจริยศาสตร์และสันติศึกษา ระบุว่า พรหมวิหาร 4 สามารถทำหน้าที่เป็นกรอบจริยธรรมในการจัดการความขัดแย้ง โดยช่วยลดอารมณ์เชิงลบ เปิดพื้นที่การสื่อสาร และส่งเสริมการแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธี (พระครูปลัดไพฑูรย์ เมธิโก (มหาบุญ), 2557) การ

ประยุกต์เมตตาและกรุณาช่วยให้คู่ขัดแย้งรับฟังกันด้วยความเข้าใจ ขณะที่อุเบกขาช่วยรักษาความเป็นธรรมและความไม่ลำเอียงในกระบวนการไกล่เกลี่ย ส่งผลให้การคลี่คลายความขัดแย้งเป็นไปอย่างสันติและยั่งยืน

โดยสรุป การประยุกต์พรหมวิหาร 4 ในระดับสังคมและชุมชนช่วยสร้างกรอบจริยธรรมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่าง การเสริมสร้างความสมานฉันท์ และการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมร่วมสมัยให้มีความสุขและยั่งยืน

3. พรหมวิหาร 4 ในฐานะกลไกการสร้างสังคมสันติสุข

นักวิชาการด้านพุทธจริยศาสตร์ในประเทศไทยโดยทั่วไปมองว่าพรหมวิหาร 4 เป็นจริยธรรมเชิงความสัมพันธ์ที่มุ่งพัฒนาคุณภาพจิตใจของมนุษย์ควบคู่ไปกับการจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคม สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) อธิบายว่า พรหมวิหารเป็นทั้งคุณธรรมส่วนบุคคล และเป็นหลักธรรมที่ทำหน้าที่กำกับการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคม โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่มีความแตกต่างและความขัดแย้ง เพราะธรรมทั้งสี่ช่วยพัฒนาท่าทีภายในของบุคคลให้พร้อมต่อการปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเป็นธรรมและไม่ใช้ความรุนแรง ในทำนองเดียวกัน สมภาร พรหมทา เสนอว่าพุทธจริยศาสตร์มีลักษณะสำคัญคือการเน้นเหตุผลทางจริยธรรมมากกว่าการยึดถือศีลธรรมในเชิงบัญญัติ พรหมวิหาร 4 จึงสามารถอธิบายได้ในฐานะกลไกเชิงเหตุผลที่ช่วยลดอคติ ความโกรธ และความเห็นแก่ตน ซึ่งเป็นรากฐานของความขัดแย้งในสังคม เมื่อบุคคลและกลุ่มสังคมยึดถือพรหมวิหารสี่เป็นฐานคิด จะเอื้อต่อการสร้างสังคมที่มีความสมานฉันท์และความยุติธรรม (สมภาร พรหมทา, 2559)

ในระดับสังคมและชุมชน นักวิชาการไทยด้านสันติศึกษาเห็นว่าพรหมวิหาร 4 มีศักยภาพในการทำหน้าที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมและจริยธรรมที่ช่วยคลี่คลายความขัดแย้งเชิงอัตลักษณ์และความเหลื่อมล้ำ โดยเฉพาะในสังคมพหุวัฒนธรรม การเน้นเมตตา กรุณา และอุเบกขาช่วยเปิดพื้นที่ทางสังคมให้เกิดการรับฟัง การยอมรับ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนฐานของความแตกต่าง มากกว่าการบังคับหรือการใช้อำนาจ (บุญวัฒน์ บุญทะวงศ์, 2563) ในมุมมองของนักวิชาการต่างประเทศด้านพุทธศึกษา Peter Harvey วิเคราะห์ว่าพรหมวิหารสี่เป็นหัวใจของจริยธรรมพุทธที่เชื่อมโยงการพัฒนาจิตใจเข้ากับความรักเมตตาทางสังคม โดยเฉพาะเมตตาและกรุณาซึ่งทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจทางจริยธรรมในการลดความรุนแรงและการเอาตัวเอาเปรียบในสังคม (Harvey, 2013) แนวคิดนี้สอดคล้องกับการมองพรหมวิหาร 4 ในฐานะกลไกภายในที่สนับสนุนการสร้างสังคมสันติสุขจากระดับฐานรากของมนุษย์ ขณะเดียวกัน นักสันติศึกษาระดับนานาชาติอย่าง Johan Galtung เสนอว่าการสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องลดทั้งความรุนแรงทางตรงและความรุนแรงเชิงโครงสร้าง แม้ Galtung จะมีได้กล่าวถึงพรหมวิหาร 4 โดยตรง แต่หลักการไม่ใช้ความรุนแรง ความเห็นอกเห็นใจ และความเป็นธรรมที่ปรากฏในงานของเขามีความสอดคล้องอย่างยิ่งกับคุณธรรมในพรหมวิหาร 4 โดยเฉพาะกรุณาและอุเบกขา ซึ่งช่วยรองรับกระบวนการสันติภาพเชิงบวก ที่เน้นความยุติธรรมและความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ในสังคม (Galtung, 1996)

เมื่อพิจารณาภาพรวมจากมุมมองของนักวิชาการทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ จะเห็นได้ว่าพรหมวิหารสี่สามารถอธิบายได้ในฐานะกลไกการสร้างสังคมสันติสุขที่มีทั้งมิติภายในและภายนอก กล่าวคือเป็นกลไกที่พัฒนาจิตสำนึกและคุณค่าภายในของมนุษย์ ควบคู่ไปกับการหล่อหลอมรูปแบบความสัมพันธ์และ

กระบวนการทางสังคมให้ตั้งอยู่บนความเข้าใจ ความเป็นธรรม และการไม่ใช้ความรุนแรง ซึ่งทำให้พรหมวิหารสี่มีความร่วมสมัยและสามารถสนทนากับแนวคิดจริยธรรมและสันติศึกษาระดับสากลได้อย่างมีนัยสำคัญ

สรุป

ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าหลักพรหมวิหาร 4 สามารถทำหน้าที่เป็นกรอบจริยธรรมเชิงพุทธสำหรับการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมร่วมสมัยได้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในบริบทของสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิด และผลประโยชน์ การพัฒนาคุณธรรมภายในของมนุษย์ผ่านเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา สามารถช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับบุคคลและสังคมได้ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดทางพุทธจริยศาสตร์ที่มองว่าการพัฒนาจิตใจเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาสังคม เนื่องจากพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์มีรากฐานมาจากทัศนคติและสภาวะจิตของบุคคล (Harvey, 2013; Keown, 2005)

ประการแรก หลัก เมตตา (mettā) และกรุณา (karuṇā) มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้าใจและความเห็นอกเห็นใจระหว่างมนุษย์ งานศึกษาด้านพุทธจริยศาสตร์ระบุว่าความเมตตาเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ช่วยลดความเป็นศัตรูและสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกในสังคม ขณะที่กรุณาช่วยส่งเสริมการตอบสนองต่อความทุกข์ของผู้อื่นอย่างมีความรับผิดชอบ (Harvey, 2013; Gethin, 1998) ในบริบทของสันติศึกษา หลักการดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง positive peace ซึ่งมองว่าสันติภาพที่ยั่งยืนเกิดจากการพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคมที่ตั้งอยู่บนความเข้าใจและความยุติธรรม มากกว่าการไม่มีความรุนแรงเพียงอย่างเดียว (Galtung, 1996; Barash & Webel, 2018) ในบริบทของสังคมไทย งานวิจัยหลายชิ้น พบว่าการนำหลักเมตตาและกรุณามาประยุกต์ใช้ในระดับชุมชนสามารถช่วยลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความสามัคคีในสังคมได้ ตัวอย่างเช่น การศึกษาของ พระครูวาปีจันทคุณ (2564) พบว่าการส่งเสริมหลักพรหมวิหาร 4 ในชุมชนช่วยสร้างวัฒนธรรมของความเอื้ออาทรและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาสังคมที่สงบสุขและมีความร่วมมือมากขึ้น ในทำนองเดียวกัน สุรารักษ์ โชติติมโม (2565) พบว่าการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร 4 ในการดำเนินชีวิตของชุมชนสามารถช่วยพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน และลดความขัดแย้งทางสังคมได้อย่างมีนัยสำคัญ

ประการที่สอง มุทิตา (muditā) มีบทบาทสำคัญต่อการลดความอิจฉาริษยาและการแข่งขันเชิงลบในสังคม หลักมุทิตาส่งเสริมทัศนคติของการยินดีต่อความสำเร็จของผู้อื่น ซึ่งช่วยลดความตึงเครียดในความสัมพันธ์ทางสังคมและส่งเสริมความร่วมมือระหว่างบุคคล แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับงานศึกษาด้านพุทธจิตวิทยาที่ชี้ว่าการฝึกพรหมวิหาร โดยเฉพาะเมตตาและมุทิตา สามารถเพิ่มความพึงพอใจในความสัมพันธ์ทางสังคมและลดความรู้สึกเชิงลบ เช่น ความอิจฉาและความโกรธ (Gethin, 1998) ในบริบทขององค์กรและการบริหาร การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในการบริหารงานสามารถช่วยสร้างบรรยากาศการทำงานที่เกื้อกูลและลดความขัดแย้งในองค์กรได้

ประการที่สาม อุเบกขา (upekkhā) เป็นองค์ประกอบสำคัญในการรักษาความเป็นธรรมและความสมดุลในความสัมพันธ์ทางสังคม อุเบกขาในพระพุทธศาสนาไม่ได้หมายถึงความเฉยเมย แต่หมายถึงการวางใจอย่างเป็นกลางด้วยปัญญา ซึ่งช่วยให้บุคคลสามารถตัดสินใจอย่างยุติธรรมและไม่ลำเอียง หลักการนี้มี

ความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการจัดการความขัดแย้งและการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เพราะช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องสามารถพิจารณาปัญหาอย่างมีเหตุผลและลดอคติในการตัดสินใจ (Harvey, 2013)

งานวิจัยในบริบทของการบริหารองค์กรในประเทศไทยสนับสนุนข้อค้นพบดังกล่าว โดยพบว่าการนำหลักพรหมวิหาร 4 มาใช้ในการบริหารงานช่วยส่งเสริมความเป็นธรรมในการตัดสินใจและลดความขัดแย้งระหว่างบุคลากร ตัวอย่างเช่น พระณัฐพงษ์ สิริสุวณโณ (2563) พบว่าการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ยึดหลักพรหมวิหาร 4 สามารถเพิ่มความไว้วางใจระหว่างผู้นำและประชาชน และส่งผลต่อประสิทธิภาพของการบริหารงานในชุมชน

เมื่อพิจารณาในภาพรวม ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดของสันติศึกษาและจริยธรรมร่วมสมัยที่เน้นความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรมภายในของมนุษย์ควบคู่ไปกับการพัฒนาระบบสังคม นักวิชาการด้านสันติศึกษาเสนอว่าการสร้างสังคมสันติสุขจำเป็นต้องอาศัยทั้งโครงสร้างทางสังคมที่เป็นธรรมและวัฒนธรรมทางสังคมที่ส่งเสริมความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างมนุษย์ (Barash & Webel, 2018)

ดังนั้น ผลการศึกษานี้จึงเสนอว่า Brahmvihāra Ethics Model สามารถทำหน้าที่เป็นกรอบจริยธรรมเชิงพุทธที่เชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาจิตใจของบุคคลกับการพัฒนาสังคมโดยรวม กล่าวคือ เมื่อบุคคลพัฒนาคุณธรรมภายในผ่านการฝึกเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมทางสังคมที่ส่งเสริมความเข้าใจ ความเคารพ และความร่วมมือระหว่างมนุษย์ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมร่วมสมัย

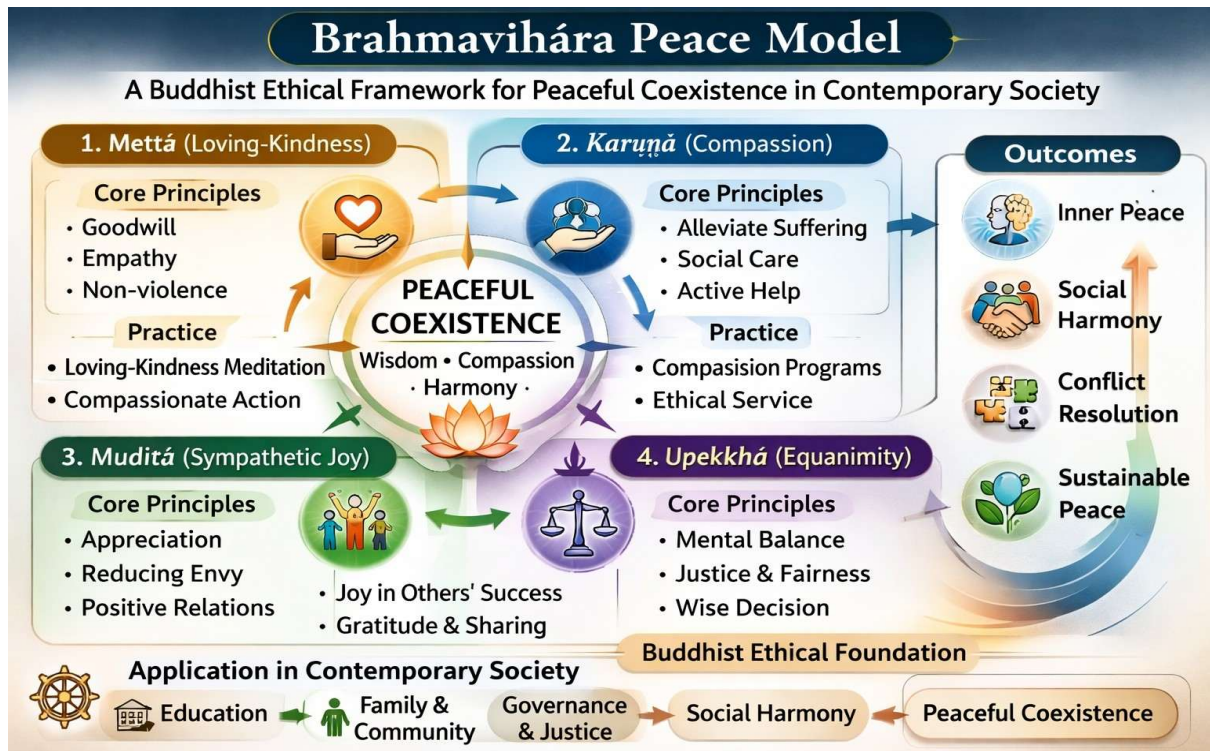
องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาพบว่า หลักพรหมวิหาร 4 เป็นหนึ่งในหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบจริยธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา มิได้เป็นเพียงคุณธรรมสำหรับการพัฒนาจิตใจของบุคคลเท่านั้น แต่ยังสามารถทำหน้าที่เป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์ทางสังคมที่ตั้งอยู่บนความเข้าใจ ความเคารพ และความเอื้ออาทรต่อกัน การบูรณาการหลักพรหมวิหาร 4 เข้ากับกระบวนการพัฒนามนุษย์สามารถช่วยเสริมสร้างความสามารถในการควบคุมอารมณ์ การสื่อสารอย่างมีจริยธรรม และการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติ เมื่อบุคคลมีการพัฒนาคุณธรรมเหล่านี้ในระดับจิตใจ ย่อมส่งผลต่อการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม

บทความนี้เสนอกรอบแนวคิด Brahmvihāra Ethics Model ซึ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาคุณธรรมภายในของบุคคลกับผลลัพธ์เชิงสังคมที่นำไปสู่ความสมานฉันท์และความร่วมมือในสังคมร่วมสมัย โมเดลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการสร้างสังคมสันติสุขไม่ได้ขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางสังคมหรือกฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยการพัฒนาจิตใจและจริยธรรมของมนุษย์ควบคู่กันไป

ดังนั้น หลักพรหมวิหาร 4 จึงสามารถทำหน้าที่เป็นกรอบจริยธรรมเชิงพุทธที่มีคุณค่าในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมร่วมสมัย และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการพัฒนาการศึกษา การ

สร้างสันติภาพ และการพัฒนาชุมชน เพื่อส่งเสริมการสร้างสังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเมตตา ความเข้าใจ และความยั่งยืนในระยะยาว

ภาพที่ 1 Brahmavihāra Peace Model

Brahmavihāra Peace Model เป็นกรอบแนวคิดเชิงจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่อธิบายบทบาทของหลักพรหมวิหาร 4 ในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมร่วมสมัย โมเดลนี้ตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าการพัฒนาคุณธรรมภายในของบุคคลเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างสังคมที่สงบสุขและยั่งยืน

องค์ประกอบหลักของโมเดลประกอบด้วยคุณธรรม 4 ประการ ได้แก่ เมตตา (mettā) ซึ่งเป็นความปรารถนาดีต่อผู้อื่น กรุณา (karuṇā) ซึ่งเป็นความปรารถนาที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ มุทิตา (muditā) ซึ่งเป็นความยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น และ อุเบกขา (upekkhā) ซึ่งเป็นการวางใจอย่างเป็นกลางด้วยปัญญา คุณธรรมทั้งสี่ประการนี้ทำหน้าที่ร่วมกันในการพัฒนาจิตใจของบุคคลให้เกิดความเข้าใจ ความเห็นอกเห็นใจ และความสมดุลทางอารมณ์

เมื่อบุคคลพัฒนาคุณธรรมเหล่านี้ผ่านการฝึกฝนทางจิตใจ เช่น การเจริญเมตตาภาวนาและการปฏิบัติธรรม ย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมทางสังคมที่ส่งเสริมความร่วมมือ ความเคารพซึ่งกันและกัน และการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติ ผลลัพธ์ของกระบวนการดังกล่าวนำไปสู่ ความสงบภายในและความสมานฉันท์ทางสังคม ซึ่งเป็นพื้นฐานของการสร้าง การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมร่วมสมัย

ดังนั้น โมเดลนี้จึงแสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างการพัฒนาคุณธรรมภายในของมนุษย์กับผลลัพธ์ทางสังคม โดยเสนอว่าพรหมวิหาร 4 สามารถทำหน้าที่เป็นกรอบจริยธรรมเชิงพุทธที่ช่วยสนับสนุนการสร้างวัฒนธรรมแห่งสันติภาพในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2548). *การพัฒนาคุณภาพการบริหารการศึกษิตตามระบบคุณธรรม*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กิตต์ นรินทร์พานิช. (2525). *จากใจให้คุณครูและนักบริหารทั่วไป*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เพอร์สมิเดียจำกัด.
- จิรกิตติยา บุญครองทรัพย์. (2525). ความรักกับพรหมวิหาร 4 : จิตวิทยาแห่งความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน. *วารสารมหาวิทยาลัยวิชาการศึกษา*, 12(2), 1-16.
- เจริญชัย กุลวัฒนาพร. (2564). การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับการบริหารจัดการความขัดแย้งในองค์กร. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 4(3), 283-296.
- บุษิตรี โมฆรัตน์ 2560 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหารธรรมกับจรรยาบรรณของครูที่มีต่อศิษย์ วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์, 4 (1): 1-14.
- บุญวัฒน์ บุญทะวงศ์. (2020). Peace: Aims for coexistence in society. *MCU Haripunchai Review*, 4(1), 115-124.
- ประเสริฐ ปัญญาโส. (2567). การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตามหลักพรหมวิหาร. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, 7(2), 186-194.
- ปารจรรย์ ปรมัตถ์เศรษฐ์. (2568). การบูรณาการพรหมวิหาร 4 กับแนวคิดภาวะผู้นำร่วมสมัยในสังคมไทย. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 9(3), 16-30.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระพุทโธมหาราช. *วิสุทธิมรรค*. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระมหาธรรมาทร ฐ โสภโณ. (2566). พรหมวิหารธรรมเพื่อการพัฒนาสังคม. *วารสารนวัตศาสตร์ปริทรรศน์*, 1(1), 82-93.
- พระครูปลัดไพฑูริย์ เมธิโก (มหาบุญ). (2557). พรหมวิหาร: ธรรมแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งของสังคมไทย. *Princess of Naradhiwas University Journal of Humanities and Social Sciences*, 1(2), 55-64.
- พระใหม่ เพ็ญบุญ. (2024). พรหมวิหาร 4 สัมพันธภาพในครอบครัว และความผาสุกทางจิตใจของประชาชนเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร. *วารสารมหาวิทยาลัยวิชาการศึกษา*, 11(2), 197-216.
- พระศุภกร ปญญาพโล (ภูทอง) และปณณพงค์ วงศ์ณาสร. (2568). การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนด้วยหลักพุทธธรรม. *วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์*, 8(2), 242-252.
- พระมหาทักษ์ศักดิ์ ปญญาวุฑโฒ (บุญชัย). (2566). แนวทางการส่งเสริมการครองคนตามหลักพรหมวิหาร 4 สำหรับผู้บริหารการศึกษาในศตวรรษที่ 21. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*, 5(3), 100-117.
- พระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ. (2563). การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในการพัฒนาสังคม. *วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์*, 5(1), 23-35.

- พระครูวาปีจันทคุณ. (2564). แนวทางการส่งเสริมหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อสันติภาพ. *วารสารสันติศึกษา*, 9(2), 85-98.
- พระณัฐพงษ์ สิริสุวรรณโณ. (2563). การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบล. *วารสารพุทธบริหารศึกษา*, 4(2), 67-80.
- พระมหาสุทิตย์ อาภาภโร. (2560). พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมไทยในศตวรรษที่ 21. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 8(2), 15-28.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2564). พระพุทธศาสนากับการสร้างสันติภาพในสังคมร่วมสมัย. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 9(1), 1-15.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมภาร พรหมทา. (2559). *พุทธจริยศาสตร์เชิงเหตุผล*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรารักษ์ โชติดีมโม. (2565). การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อการดำเนินชีวิตของชุมชน. *วารสาร มจรอุบลปริทรรศน์*, 7(1), 105-118.
- ฮาซันอักริม ดงนะเต็ง, ศิริประภา พรุเพชรแก้ว, นูรอัลฮายา ตาแมะ, อาณิรา กลามอ, สุนิตา มะแซ และนัจมีย์ หมัดหมาน. (2568). แนวทางส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม กรณีศึกษา : เทศบาลเมืองรูสะมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 13(6), 2319-2332.
- ภัทรชัย อุทาพันธ์, ประชัน ชะชิกุล, วิเชียร แสนมี, และประภาส แก้วเกตุพงษ์. (2565). การอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์และสันติสุขบนพื้นฐานของความหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนบ้านไร่ ตำบลสบป่อง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. *วารสารสังคมศาสตร์และศาสตร์ร่วมสมัย*, 3(2), 1-12.
- Barash, D. P., & Webel, C. (2018). *Peace and conflict studies* (4th ed.). Sage Publications.
- Galtung, J. (1996). *Peace by peaceful means: Peace and conflict, development and civilization*. Oslo: International Peace Research Institute.
- Gethin, R. (1998). *The foundations of Buddhism*. Oxford University Press.
- Harvey, P. (2013). *An introduction to Buddhist ethics: Foundations, values and issues*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Keown, D. (2005). *Buddhist ethics: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Penboon, M. (2567). Four Brahmavihara, family relationship and psychological well-being of people at Ladphrao District, Bangkok. *Mahachula Academic Journal*, 11(2), 197-216.